

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2008

Alžběta PLEVOVÁ

KATEDRA ANGLISTIKY A AMERIKANISTIKY

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

Alžběta Plevová

JEDNOTA BRATRSKÁ

**Působení v Čechách a na Moravě a ve Spojených státech
amerických**

MORAVIAN CHURCH

**Activity of the Moravian Church in Bohemia and Moravia and
United States of America**

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Robert Hýsek

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a odborné literatury.

V Olomouci dne 28. 4. 2008

Děkuji tímto Mgr. Robertu Hýskovi za odborné vedení a rady při zpracování bakalářské práce. Zároveň děkuji svému otci a přátelům, kteří mi byli nápomocni a poskytli mi zajímavé podněty k tématu.

OBSAH

<u>I. Úvod.....</u>	<u>2</u>
<u>II. Historie české Jednoty bratrské.....</u>	<u>3</u>
1. <i>Touha po obnově.....</i>	<i>3</i>
2. <i>Pronásledování.....</i>	<i>5</i>
3. <i>Obnova.....</i>	<i>7</i>
4. <i>Náboženská tolerance.....</i>	<i>8</i>
<u>III. Osobnosti Jednoty bratrské.....</u>	<u>10</u>
1. <i>Jan Blahoslav.....</i>	<i>10</i>
2. <i>Jan Amos Komenský.....</i>	<i>12</i>
<u>IV. Jednota bratrská v severní Americe.....</u>	<u>16</u>
1. <i>Misijní výprava do severní Ameriky.....</i>	<i>16</i>
2. <i>Bethlehem.....</i>	<i>17</i>
3. <i>Zachování českého odkazu.....</i>	<i>19</i>
4. <i>Winston-Salem.....</i>	<i>21</i>
5. <i>Příkladný život misionářů.....</i>	<i>22</i>
<u>V. Závěr.....</u>	<u>24</u>
<u>VI. Anotace.....</u>	<u>26</u>
<u>VII. Seznam odborné literatury a jiných zdrojů..</u>	<u>27</u>
1. <i>Knižní zdroje:.....</i>	<i>27</i>
2. <i>Internetové zdroje:.....</i>	<i>28</i>

I.Úvod

V této práci jsem se zaměřila na Jednotu bratrskou. Je zde rozpracován její vznik, rozvoj a působení na českém území a v severní Americe. Soustředila jsem se na porovnání jejich počátečních cílů, s nimiž byla založena, výsledků, kterých dosahovala v Čechách, a pozdější misionářskou činností v severní Americe. Sledovala jsem, jestli se odchýlila od svých původních plánů a jakým způsobem či zda zůstala věrna svému odkazu. Menším dílem jsem se také zaměřila na její přínos pro společnost, jak českou, tak severoamerickou.

Pro seznámení s tématem této práce zahajuji úvodní historickou částí, ve které se soustředím na vznik Jednoty bratrské. Sleduji odklon od katolické církve, osobu Jana Husa a působení jezuitů a popisuji mnohé pronásledování, které nakonec vyústilo v útěk členů této církve do Polska, Německa a dalších území za českými hranicemi, kde vládla náboženská tolerance.

Přechodem mezi historií Jednoty bratrské a její současnou podobou je její činnost – jinými slovy, s výsledky její práce se můžeme setkat i v dnešní době. To se týká zejména překladu Bible, o který se zasloužil Jan Blahoslav. Zmíněn je široký záběr práce Jana Amose Komenského, především na poli pedagogickém. Nahlížím na vliv jeho nových metod ve vyučování, techniky, které se vztahovaly k rozvoji nejen paměti, ale i vůle, schopnosti uvažovat a citové stránce dítěte.

Dále navazuji působením Jednoty bratrské v Americe. Zde se jí říká Moravian Church, tedy „Moravská církev“. Zkoumala jsem počátky misie Jednoty bratrské a také misijní činnost Moravské církve. To vše právě v době, kdy „Čeští bratři“ usilovali o návrat do Čech. Misijní činnosti je dnes v severní Americe obecně přikládána velká váha.

Nejen misijní činnost je v severní Americe důležitá, ale je to i historie, na kterou je zde kladen velký důraz, což je vidět na pečlivé práci v severoamerických archivech, především pak ve městech Bethlehemu a Winston-Salemu.

Stručné nastínění historie a působení Jednoty bratrské, na které jsem se v této práci zaměřila, slouží k porovnání českého odkazu „církve Moravských bratří“ a jejího amerického protějšku.

II. Historie české Jednoty bratrské

1. Touha po obnově

Vznik Jednoty bratrské byl od samého počátku reakcí na tehdejší společnost. Objevovali se lidé, kteří veřejně projevovali svou nespokojenost s křesťanskou církví své doby. Poukazovali na pokrytectví církevních představitelů a na prázdnotu jejich formálních úkonů. Toto rozčarování nalézáme i u Jana Milíče z Kroměříže a Matěje z Janova.

Tito dva reformátoři si uvědomovali, že náprava církve není možná bez nápravy samotného jedince. Historik Rudolf Říčan píše o Janu Milíčovi, knězi a úředníkovi pražské císařské kanceláře, rodem Moravanovi, který byl do Prahy povolán za kazatele Karlem IV: „Vzdal se r. 1363 svých výnosných hodností, aby se oprostil ode všeho styku se svatokupectvím, a dotvrzoval své reformní kázání příkladným životem askety cele stravovaného žářem horlivosti v kazatelském povolání, v duchovenské péči a ve skutcích lásky.“¹

Milíčovi šlo o skutečnou změnu, hlubokou a vnitřní. Nechtěl měnit věci na povrchu, tedy upravit pouze formální stránku řádu a pravidel. Jeho cílem bylo naplnit církev lidmi žijícími příkladnými životy a snažil se další takové vychovávat. O totéž usiloval i Milíčův žák Matěj z Janova. Tito dva kazatelé se tak stali prvními reformátory, usilujícími o obnovu církve. Jejich aktivita byla prvním krokem k nové církvi a tedy pozdějšímu vzniku Jednoty bratrské.

Stejným směrem pokračoval další reformátor, mistr Jan Hus. „Husitská reformace byla velikým pokusem o nápravu církve v krizi posledního věku jejím navrácením k počátkům, k slovu Písma, ke vzoru prvotní církve. (...) Odkaz husitství vzala za svůj Jednota bratrská.“²

Hus se snažil o nápravu zkorumpované společnosti a nalezení cesty opravdové lásky a poslušnosti Bohu. Přestože zastával vysoký post rektora pražské univerzity, šlo mu především o jednoduchou zprávu, kterou Bible nesla, o budování poctivosti mezi lidmi a zachovávání spravedlnosti. Proto neváhal vyslovit tvrdou kritiku katolické církve, zvláště pak mravního úpadku jejích představitelů.

¹ Rudolf Říčan, *Dějiny Jednoty bratrské* (Praha: Kalich, 1957) 9.

² Říčan 7.

S tím však hodnostáři ostře nesouhlasili. A nebylo to pouze jeho učení, ale i názory dalších učenců, se kterými nebojácně vystupoval (anglický Viklef). Celá situace se vyhrotila, když Hus vystoupil proti vyhlášení křížové výpravy. Roku 1412 ji měl v plánu vyhlásit Jan XXIII. Ve své bule uvedl, že dá odpustky každému, kdo se bude bojů účastnit. S takovou vypočítavostí Hus nemohl souhlasit a papeže označil za „Antikrista“. Situace znepokojovala samotného krále, který čelil lidovým bouřím, vyvolaným Husovým učením.

Reakce autorit na sebe nedala dlouho čekat. Papež vyhlásil klatbu na Husa i na jeho stoupence, zakázal mu vykonávat jakékoli církevní úkony, a tím mu ztížil šíření jeho myšlenek. Dokonce neváhal přistoupit i ke zboření Betlémské kaple – to ovšem vyvolalo nemalou vlnu odporu. Král Zikmund vyvíjel na Jana XXIII. politický nátlak, protože chtěl Husa odsunout do ústraní nebo se ho zcela zbavit.

V této situaci svolal Jan XXIII. roku 1413 koncil do Kostnice. Jeho záměrem byla reformace církve a konec všech rozporů. Jedním z vedlejších témat byla i zneklidňující otázka působení Jana Husa a jeho učení. Nakonec byl Hus na základě obvinění z kacířství roku 1415 odsouzen k upálení. Jeho učení se autoritám zdálo neslučitelné s obecnou naukou církve a byl exkomunikován, což bylo tehdy jedním z nejtvrděších trestů. Tehdejší církevní autority si toho byly dobře vědomy.

Původně si církevní hodnostáři mysleli, že upálením Husa se situace uklidní. Netušili však, jaký negativní ohlas v Čechách tento akt bude mít. Mezi lidmi zavládl hněv, pocit nespravedlnosti a účinek byl zcela opačný. Lidé byli přesvědčeni, že Husova smrt byla důsledkem pevného postoje a zastáváním poznané pravdy.

Hus ovšem nebyl sám, kdo položil svůj život za poznanou pravdu a svobodu svědomí. Proti koncilu se postavil i jeho stoupenec a žák Jeroným Pražský, a roku 1416 zahynul stejnou smrtí, k níž byl odsouzen jeho předchůdce.

V české společnosti panoval neklid. Lidé viděli, že existují kněží, kterým jde o pravdivý výklad Bible a jeho správné dodržování. Byli svědky nespravedlivých odsouzení. Nehodlali tomu nechat volný průběh. Veškeré napětí,

nahromaděné útlakem a bezprávím, se dralo na povrch. České království se ocitlo na počátku husitské revoluce.

Později se jedním z úspěchů husitů stalo povolení přijímat podobojí také pro obyčejný lid. Roku 1433 se na tomto ústupku usnesl koncil v Basileji, a to bylo pro Čechy značné privilegium vzhledem k tomu, že v ostatních zemích světa směli víno přijímat pouze kněží.³

2.Pronásledování

Za předchůdce Jednoty bratrské jsou považováni ti, kterým se násilí nelíbilo a boj zbraněmi nepovažovali za správnou formu protestu pro křesťana.

Jedním z nich byl Petr Chelčický. Pro tohoto vesnického učence a myslitele byla Bible jedinou morální autoritou. V tomto bodě se s husity shodl, psal však proti zabíjení a válkám.

Husitský arcibiskup Jan Rokycana horlivým kázáním nadchl Řehoře Krajčího, správce Emauzského kláštera v Praze. Ten se rozhodl, že založí společenství, kde budou lidé žít čestně a řídit se zásadami prostého života.

Překvapivě se projevil tehdejší zemský správce, Jiří z Poděbrad, který této skupince roku 1457 poskytl možnost usadit se na jeho panství v Kunvaldu. Přesídlili tam, odhodlaní řídit se biblickými pravidly, v rovnosti všech mezi sebou a pokoji, oddělení od okolního „zlého“ světa. Jejich způsob života zahrnoval přísnou kázeň a dobrovolnou chudobu. Přestože se dnes zdá nepravděpodobné, že by existovali další, kteří by se chtěli připojit, bylo tomu tak. Oni však některé druhy povolání mezi sebe nepřijímali, zvláště obchodníky, hospodské a vojáky. Živilo se zemědělstvím a řemesly. Neuvěřitelné je, že i přes všechnu strohost života přitahovali stále další a další lidi. Novými stoupenci se stávali řemeslníci, sedláci i členové nižší šlechty z okolí i jiných částí Čech a Moravy.

Relativně mírumilovná existence však netrvala dlouho. Jak uvádí Hellmut Reichel, v této těžké době tito lidé museli čelit nemálo nepříjemnostem, v situacích, kdy jim jejich pronásledovatelé byli schopní zabavit majetek a okamžitě je uvrhnout do vězení.⁴ Husité žádali po Jiřím z Poděbrad jejich

³ Říčan 19.

⁴ Hellmut Reichel, *David Nitschmann Syndikus* (Suchdol nad Odrou: Suchdol, 2003) 23.

likvidaci, a protože jeho hlavní snahou bylo všemožně udržet pokoj v zemi a dosáhnout vlastní korunovace, slíbil papežovi pronásledování kacířů. Za ty byli pak mimo jiné označeni i příslušníci Jednoty bratrské.

Přes veškerá negativa, která období pronásledování měla, ukazoval se v nich pro Jednotu bratrskou i jistý přínos. Upevnila víru jejích stoupenců a po deseti letech roku 1476 si vysvětili vlastní kněze.

Členové nově vzniklého společenství byli poctiví pracovníci. Byli známí svou spolehlivostí a šlechta je na svých panstvích vítala. Poté následovalo rozdělení: vnitřní rozpor vyvolaný těmi, kdo nesouhlasili, aby se příslušníci církve zapojili do obchodu a veřejné správy, tzv. „malá stránka“. Členové této skupiny, tvořené převážně sedláky, se uzavírali před světem „plným hříchu“ a čekali na druhý příchod Ježíše. Větší část členů církve však souhlasila s tím, aby členové skupiny zastávali veřejné úřady a nebránili se uskutečnit kroky směrem do společnosti. Důležité bylo, že jejich hodnoty musely zůstat zachovány, a to na biblickém základě. Navzdory rozporům se k větší části připojilo množství nových lidí a církev dále rostla.

Snahy o vymýcení Jednoty bratrské pokračovaly, dalším z pronásledovatelů se stal Ferdinand I. Habsburský. Zastánce absolutismu se držel tradic rodu Habsburků, kteří v politice dávali přednost katolickému vyznání. Potíž byla v tom, že většina tehdejších českých obyvatel se hlásila k husitství anebo právě k Jednotě bratrské.

Ferdinand I. a katolická církev vnímali silnou potřebu podpořit své panování v českých zemích a rozhodli se proto pozvat do země jezuity. Cílem bylo, jednoduše řečeno, navrátit lid zpět do římské církve – rekatolizace. Učení a vliv jezuitů měly na českou zemi také negativní dopad. Ačkoli jezuité podporovali vzdělanost a zakládali školy, na českou kulturu zároveň působili likvidačně. Prováděli přísnou cenzuru literatury, domovní prohlídky a většinu nalezených českých knih prostě pálili na hranicích. Jedním z nejhorlivějších zastánců této cenzury byl Antonín Koniáš, který nekatolické knihy opravoval nebo páčil.

Jak už jsem zmínila, i v dobách pronásledování se pro Jednotu bratrskou občas zablesklo na lepší časy. Zvláště za vlády Rudolfa II. – tento panovník byl známý svými záchvaty silné melancholie, které dnes chápeme jako příznaky

schizofrenie. Fyzicky těžce onemocněl a členové jeho rodiny se dohadovali o nástupci na trůn, to vše samozřejmě za jeho zády. On proto pojal ke své rodině nedůvěru, a když mu byla odňata uherská koruna, rakouské země a markrabství moravské ve prospěch jeho bratra Matyáše, zaměřil se na získání podpory v českých zemích. Roku 1609 vydal tzv. *Majestát*, kterým zaručil českým stavům náboženskou svobodu.

Mezi osobnostmi tohoto období je možné vyzvednout Václava Budovce z Budova. Především díky jeho zapříčinění byl Rudolfův *Majestát* vydán. Byl to velmi schopný politik a diplomat, který se pyšnil znalostí mnoha cizích jazyků a do české historie se zapsal horlivou účastí při stavovském povstání – konfliktu, který byl důsledkem sporů mezi katolíky a protestanty.

Bitva na Bílé hoře roku 1620 byla historickým mezníkem nejen pro členy Jednoty bratrské. Ferdinand II. a jeho katoličtí spojenci nenechali na svou odplatu dlouho čekat a krutým způsobem se s povstalci vyrovnali. Následovaly popravy, konfiskace majetku a vyhnanství.

3.Obnova

V době protireformace se členové Jednoty bratrské museli skrývat, trpěli pod náboženským útlakem a scházeli se jen potají. Z nábožensky tolerantní ciziny přicházeli do Čech a na Moravu kazatelé a přinášeli zpěvníky, Bible a další literaturu, přestože jim hrozil žalář a nemilosrdné mučení.

Nový začátek je zaznamenán v 18. století, kdy se do dění zapojil nadšený a pro věc zapálený Kristián David. Dalo by se říci, že mnohé, co podnikl, bylo zapříčiněno tesařským mistrem, u kterého v Holešově na Moravě pracoval. Ten měl totiž na půdě za trámem tajně schovanou Bibli a Kristián ji našel. Mimoto chodíval na náměstí kolem šatlavy, kde byli ve vlhku a temnu zavření členové Jednoty bratrské, a udiveně naslouchal jejich zpěvu. Byl jejich radostí natolik zasažen, že se rozhodl hledat vhodné místo, které by pro tyto lidi posloužilo jako útočiště, aby už pro svou víru nemuseli být zavíráni a mučeni.

Podařilo se mu získat přízeň u saského šlechtice Mikuláše Ludvíka von Zinzendorfa, který mu dovolil, aby exulanty přivedl na jeho panství v Horní Lužici poblíž Žitavy. Zde roku 1722 založili osadu nazvanou Herrnhut –

Ochranov. Kristián David sem nejen přivedl první obyvatele, ale také pro ně pomáhal stavět první domy a svým působením se stal spoluzakladatelem obnovené církve.⁵

Ochranov se stal místem, kam mohli pronásledovaní přijít, usadit se a svobodně vyznávat svou víru. Problém však nastal, když začali přicházet i vyznavači jiných věr a vyznání, kteří také hledali útočiště a svobodu svědomí. Docházelo k míšení duchovních proudů, objevily se spory a hádky. Roku 1727 však přišlo duchovní probuzení. Spory byly usmířeny a Jednota bratrská byla obnovena.

4.Náboženská tolerance

Tzv. „Toleranční patent“ Josefa II. v roce 1781 znamenal nastolení náboženské svobody. Obecně je jeho prospěšnost uznatelná. Avšak při detailním náhledu můžeme vidět pravé důvody jeho vydání a s tím i výhody a nevýhody, které přinášel. Výhody pro Jednotu bratrskou nebyly žádné.

Důvodem pro vydání „Tolerančního patentu“ byla na jedné straně snaha vyrovnat se Evropě, na straně druhé pak učinit přítrž ilegálnosti určitých církevních skupin. Tímto způsobem bylo možno proti těmto skupinám politicky i jinými způsoby zakročit.

Církve, které byly tolerovány, se na stejnou úroveň s katolíky nedostaly ani přibližně, byly omezeny ve vzniku i působení. Například jejich kostely nesměly mít věž ani zvon, vchod nesměl vést z ulice, ale zezadu a pro založení se muselo najít nejméně 100 rodin či 500 členů. Ani mezi těmito církvemi se však Jednota bratrská neobjevila, takže její členové se museli hlásit k církvi luterské nebo reformované.

Bachovský absolutismus opírající se o katolickou církev napomohl znovunastolení tvrdé krutovlády. Všechny ostatní církve byly potlačeny. Bach věrně vykonával vůli svého panovníka Františka I. Až po pádu těchto omezení ve společenském a politickém životě a následným vydáním tzv. „Protestantského

⁵ Ludmila Plecháčová-Mucalíková, *Kristián David* (Suchdol nad Odrou: Moravian, 2006) s. 23.

patentu“ roku 1861 došlo ke konečnému a úplnému zrovnoprávnění protestantů s katolíky.

Jakmile to jen bylo možné, „Čeští bratři“ se chopili své šance a již rokem 1862 začali po českých zemích konat evangelizační cesty. Tak byl založen sirotčinec v Čermné u Lanškrouna. Začala první stálá bratrská práce v Čechách, „ačkoli pro ni dosud neměla oporu v žádném sborovém středisku.“⁶ Až do roku 1880 však byla veškerá aktivita sborů Jednoty bratrské stále zakázána.

Nicméně nové sbory vznikaly a o jejich zakládání se zasloužil mezi jinými i Václav Vančura, později první biskup obnovené Jednoty bratrské. Byl učitelem a na církevní škole v Horní Čermné se setkal s již zmíněnou prací Jednoty bratrské a bratrem, který tento sirotčinec založil. Seznámil se s Ochranovem a rozhodl se stát se kazatelem.

⁶ *Jednota bratrská* (Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989) 21.

III. Osobnosti Jednoty bratrské

Je zřejmé, že Jednota bratrská disponovala celou řadou důležitých osobností, které byly naší společnosti velmi prospěšné, a to až do dnešních dnů. Odkaz prvních reformátorů se vztahoval k životu jednotlivců a výsledkům, které přinášelo jejich působení. Uvedením nejvýznamnějších osobností nastíním pozdější spojitost s působením Jednoty bratrské v severní Americe.

1. Jan Blahoslav

Významnou osobností byl v 16. století Jan Blahoslav. Jeho velkým koníčkem byly cizí jazyky. Překládal cizojazyčná díla do češtiny a napomohl tak záchraně českého jazyka před germanizací. Postupy při překladech popsal ve svém díle *Grammatika česká*. Díky němu také prostí čeští křesťané získali přístup k Novému zákonu, druhé části Bible, kterou přeložil z řečtiny roku 1596.⁷

„Vydát vlastní překlad Bible byla na svou dobu událost přímo neslýchaná, zejména vezmeme-li v úvahu, že k vydání došlo v době, kdy se musela Jednota znovu bránit soustředěnému náporu katolíků, který vedli zejména jezuité a že trpěla také tím, že ztrácela ochranu některých mocných pánů, kteří ji opouštěli (...).“⁸

Bible byla přeložena celkem do více než dvou tisíc tři sta jazyků. My jsme se díky Janu Blahoslavovi stali jako Češi pátým národem na světě, který si Bibli mohl přečíst ve svém rodném jazyce.

Všestranný charakter Jana Blahoslava se soustředil i na hudbu. Jako hudební teoretik dohlížel na tisk bratrských kancionálů a dalších hudebních tisků. Sám také písně skládal – většina kazatelů totiž byla také muzikanty. Jan Blahoslav toto tvrzení potvrdil vydáním svého díla *Musica* roku 1560.

Pedagogickou činností se osvědčil jako ředitel bratrské školy v Ivančicích, kde pracoval s mladými lidmi. Nejen že jim věnoval svou práci, ale i své srdce.

⁷ Joe H. Cooper, *The Moravian Church. History, Beliefs and Practices* (London: Moravian Book Room, 2000) 6.

⁸ Jaroslav Drábek, *Čtení o moravských bratřích* (New York: Universum Press Company, 1962) 41.

Doslova s nimi žil. Ve své drobnější pedagogické práci *Naučení mládencům* uvádí dospívající chlapce do praktického života. Zmíněny jeho cizojazyčné schopnosti, častokrát byl vyslán do zahraničí, kde – pokud bylo třeba – Jednotu bratrskou obhajoval.

Za zmínku stojí jeho práce spojená s knihtiskem. Po době izolace se chtěla Jednota bratrská nějakým způsobem zviditelnit a prosadit. Její působení na poli školském bylo již velmi rozvinuté, a tak vznikala potřeba studijního materiálu. Jak uvádí Slavomír Brodesser, výuka na školách a probuzený zájem o knihy vyžadovaly jejich snazší dostupnost. Jednota bratrská, neustále přežívající v ovzduší ohrožení, záhy rozpoznala význam knihtisku pro obhajobu svého učení a využívala služeb tiskáren v Litomyšli a polských Šamotulách.⁹ Tiskárna byla zřízena roku 1562 v Ivančicích. Zprovoznění tiskárny bylo součástí Blahoslavova plánu vybudovat vzdělávací centrum mládeže.

Kvůli útlaku a stíhání olomouckých jezuitů byla roku 1578 přenesena z Ivančic do Kralic nad Oslavou, kde nad ní držel ochrannou ruku přívrženec Jednoty bratrské Jan ze Žerotína. Dnes se v Kralicích nad Oslavou nachází Památník Bible kralické připomínající knihu, která na staletí usměrňovala pravidla českého spisovného jazyka.

Blahoslavova záliba v cizích jazycích, hudbě a pedagogice byla realizována díly, které zde bylo možné tisknout. Vydavatelská činnost zahrnovala biblické a hymnologické texty, modlitební knihy a příručky ke křtu či oddávání, také vzdělávací literaturu a školní i mimoškolní knižní pomůcky. Souběžně s vydavatelskou činností zde byla také započata práce překladatelská a literární.

Její činnost však byla ukončena událostmi českého povstání v letech 1618 až 1620. Celková produkce tiskárny přesáhla dvě stě výtisků. Slovy Slavomíra Brodessera: „Její obsahové kvality, ryzí čeština a mimořádně vysoká typografická úroveň je řadí mezi vrcholná díla i ve srovnání s díly předních německých a holandských dílen.“¹⁰

⁹ Slavomír Brodesser, *Dílo tiskařů Jednoty bratrské* (Brno: Moravské zemské muzeum, 2000) 7.

¹⁰ Brodesser 25.

2. Jan Amos Komenský

Na poli pedagogickém se setkáváme s dalším velikánem, biskupem Jednoty bratrské. Jan Amos Komenský – jazykovědec, pedagog, filozof, fyzik, sociolog, politik – všechna tato podstatná jména oprávněně charakterizují jeho všestrannou osobnost. Jeho působení je možné vidět jak na poli domácím, tak zahraničním. Jak píše Polišenský: „Právě v cizím kulturním prostředí začal si Komenský uvědomovat mezery a nedostatky soudobé české literatury, hlavně vědecké, ale též básnické. Rozhodl se proto jednak vytvořit českou národní vědu, jednak obrodit české básnictví.“¹¹ Jeho snahu o obrození české poezie dokládá dílo *O poezii české*. Tento mimo jiné též náruživý básník skládal také duchovní písně, kterými naplnil zpěvník *Kancionál*.

Z jeho rozsáhlé tvorby je vidět, jak mnoho mu toho leželo na srdci. Knihy miloval a sám se o jejich tvorbu zasazoval. Ať už to byla četba či vlastní psaní, obojí považoval za důležité součásti lidského života a byl si vědom jejich nesmírného vlivu. Jeho slova to ostatně sama potvrzují: „Nemilovat knihy znamená nemilovat moudrost. Nemilovat moudrost však znamená stávat se hlupákem.“¹²

Z tohoto důvodu také vznikla kniha *Labyrint světa a ráj srdce*, která měla jako kritika tehdejší společnosti a její falše zapůsobit na lidi a vést je ke změně životních hodnot. Z díla je znát nádech pesimismu, znechucení nad světem a touha utéct z něho, ale objevuje se v něm i naděje a východisko. Polišenský k tomu dodává: „Komenský se projevil jako autor, jenž celým svým dílem chtěl reagovat na to, co se kolem něho dělo, a přinést nějaké praktické řešení soudobých ‚labyrintů‘, základních problémů.“¹³

Dále šlo Komenskému o sjednocení veškerého vědění lidstva na jediném základě. Jak uvádí Jan Novák: „Hned po prvních netušených úspěších *Brány jazyků* vyskytují se v listech Komenského časté zmínky o pracích větších a

¹¹ Josef Polišenský, *Jan Amos Komenský* (Praha: Melantrich, 1972) 130.

¹² Použito z webových stránek Knihovny Biskupství brněnského:
<<http://www.biskupstvi.cz/knihovna/index.php?polozka=91>> [citováno 23. 1. 2008].

¹³ Polišenský 170.

závažnějších, z nichž prý vzejde všemu učení mnohem větší prospěch než z pouhé knihy jazykové; bude prý to dílo věcné a připravující vstup k vědám bez rozdílu.“¹⁴ Komenský se tedy snažil o vznik určitého uceleného systému věd. Vnímal, že vědění a jeho zdroje stále přibývá a bez systému, o který se snažil, by postupem času nebylo možné mnoho informací zvládnout. Důkazem jeho soustředěné práce právě na tomto poli jsou dopisy, které psal emigrantům, a to nejen z řad členů Jednoty bratrské, stejně jako dopisy, které psal svému zeti Petru Figulovi, jenž se oženil s jeho dcerou Alžbětou.¹⁵

Komenský se tedy ve své práci zaměřoval zpočátku spíše směrem pedagogickým a reformačním, později, ke konci života, se věnoval pansofii. Avšak obě tyto oblasti byly navzájem propojené.

„Filozofická teorie pansofická, teorie vzdělání a výchovy a její praktické uplatnění v souboru školsky nebo i obecně vzdělávacích knih se vyvíjely v stálých vzájemných vztazích a vzájemném působení. Nejenže pansofie měla vliv na vývoj pedagogické teorie Komenského a na strukturu jeho učebnic, nýbrž zrání názorů na systém pansofických knih dialekticky ovlivňovalo teoretická východiska, která se upřesňovala v obsahu, rozsahu i funkčnosti.“¹⁶

S českým vnímáním působení Komenského především jako pedagoga se úzce pojí pojetí Čechů jako národa, který prošel určitými náboženskými útlaky. V dalších politických krocích našeho státu, zvláště těch učiněných komunisty, nebylo samozřejmě možné vymazat působení takového velikána, jako byl Komenský. Byla tedy potlačena jeho náboženská stránka a do popředí vystavena jeho ideologicky nekonfliktní pedagogická činnost. S tím souvisí rozpor vnímání práce Komenského v severní Americe. Zatímco u nás je na něj nahlíženo jako na velkého učitele, v severní Americe je spojován především s reformátorským

¹⁴ Jan V. Novák, *Jan Amos Komenský. Jeho život a spisy* (Praha: Dědictví Komenského, 1932) 237.

¹⁵ E. Čapek, *Jan Amos Komenský. Stručný životopis* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957) 64.

¹⁶ Stanislav Králík, *Otázky současné komeniologie* (Praha: Academia, 1981) 163.

působením. To je logické, jelikož se Jednota bratrská v severní Americe vyvíjela zároveň v době vzniku Spojených států, měla tedy jiné možnosti, pronásledování nedosahovalo intenzity, které bylo dosaženo v českých zemích, a nebylo třeba potlačovat vybrané informace. V severní Americe tedy náboženská kontinuita nebyla přerušena zdaleka tak jako v Čechách a na Komenského je dnes nahlíženo především z hlediska náboženského.

Kloním se však k oběma pohledům, jednak Polišínského, který tvrdí, že Komenský „víceméně teologicky řešil ožehavé otázky politické a sociální“¹⁷ a že mu šlo „o spojení křesťanského cítění s konstruktivním racionalismem“¹⁸, stejně jako ke Stránskému, jenž píše, že Komenský své vědecké činnosti říkal „zbožná věda“ a „proto je někdy těžké oddělovat na některých místech jeho vědecké a náboženské poznatky nebo lépe řečeno vědět, zda stavěl více na vědě nebo na víře.“¹⁹ Komenský, na rozdíl od francouzských myslitelů Bacona a Descarta, kteří nechtěli mísit teologii s filosofií a oddělovali rozumové poznání od víry, biblický základ opouštět nechtěl.

Svým rozšířeným náhledem se Komenský dostal do konfliktu se svými konzervativnějšími spolupracovníky. Byl obviněn z kažení gymnazijní mládeže kvůli tomu, že do křesťanských záležitostí vkládal i další moudrosti pohanského světa. Nezůstával totiž jen na domácím poli, ale témata svého vyučování rozšířil celoevropsky. Zčásti se jeho práce zaměřila na hledání odpovědí pro tehdejší společnost, která trpěla pod třicetiletou válkou. Tím, že přijímal zásadu, že lid má právo pozdvihnout se proti panovníkovi-tyranovi, a že se postavil za právo českých stavů zvolit si panovníka podle své vůle, pokusil se tak o pokrokové řešení „české otázky“.²⁰ Zčásti usiloval o nalezení odpovědí také pro sebe, poté, co sám utrpěl ztrátu svých nejbližších a musel se potýkat s životem v exilu.

Ve své pedagogické činnosti se soustředil hlavně na praktickou stránku vyučování. Vždycky chtěl zachovat způsob, kterým se dítě přirozeně vyvíjí, a

¹⁷ Polišínský 131.

¹⁸ Polišínský 175.

¹⁹ Rudolf Stránský, *Komenský ve své době a budoucnosti* (Praha: Nakladatelské družstvo Máje, 1948) 180.

²⁰ Polišínský 179.

doplnit ho o metody, které by se přirozeně adaptovaly jeho individuálním potřebám. Ve své snaze přiblížit se dětem se pustil do kreslení obrázkových učebnic a zaníceně jejich tvorbu podporoval. Proto byla a jsou pro naši společnost velmi přínosná jeho díla *Didactica*, *Didactica magna*, *Škola hrou* a mnohá další.

„Důsledně se zamýšlí nad tím, jak zajistit, aby všechna mládež mohla chodit do školy,“²¹ uvádí Kopecký. Na jednu stranu tedy v dnešním školství zvítězila Komenského pokroková myšlenka vzdělání pro všechny, na druhou stranu se ani dnes stále nepodařilo odbourat styl mechanického učení.

Stojí ještě za povšimnutí, že se Komenský nenechal ovlivnit pozváním do Paříže, kde měl možnost založit a vést Akademii věd.²² Rovněž odmítl nabídku Harvardovy univerzity v severní Americe na místo ředitele. Věnoval se svědomitě své práci a netoužil po vysokých úřadech.

Jak uvádí historik Říčan: „V příznivém ovzduší obojího tohoto hnutí (tj. osvícenství a pietismu – pozn. autora), dávno již po jeho smrti, došla úcta ke Komenskému velikého rozmachu a hlavně jeho spisy ekumenické se dožily překladu a nových vydání, nejvíce Řád Jednoty. Ten se stal dokonce v Americe vzorem pro organizaci evangelických církví.“²³ Ačkoli nepracoval na tehdejších institucích s významným postavením, výrazně ovlivnil pozdější působení misionářů v severní Americe.

Za připomenutí stojí, že jeho dílo bylo do značné míry zničeno, když španělští jezuité roku 1621 veřejně spálili jeho knihy, a nejen česká společnost tak přišla o značné množství jeho dlouholetého snažení.²⁴

²¹ Jan Kopecký, et al, *Jan Amos Kopecký. Nástin života a díla* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957) 245.

²² „Proto také bylo Švédsko srdci Komenského bližší nežli katolická Francie, i když tato země také stála mezi odpůrci habsburského rodu.“ (Čapek, *Jan Amos Komenský. Stručný životopis*, str. 52).

²³ Rudolf Říčan, et al, *Jednota bratrská 1457 – 1957* (Praha: Kalich, 1956) 145.

²⁴ „In 1621, the year of the Day of Blood, Spanish mercenaries sacked Fulnek and burned his manuscripts and library in the public square.“ (Cooper, *The Moravian Church. History, Beliefs and Practices*, str. 7-8).

IV. Jednota bratrská v severní Americe

Jak již bylo nastíněno výše, členové Jednoty bratrské v minulosti působili na poli diplomacie, překládali Bibli, výrazně ovlivnili hudbu a muzikologii a soustředili se na práci ve školské sféře a její reformaci. Některé cíle, které si na počátku svého působení a hlavně boje o přežití v Čechách stanovili, v severní Americe přetrvaly.

Další částí této práce bude seznámení se se severoamerickou Jednotou bratrskou – Moravian Church. Bude nastíněn pohled na misionářské počátky „Moravských bratří“ a přihlédnuto k přínosům založení dvou nejdůležitějších misionářských středisek, Bethlehemu a Winston-Salemu. Dále přiblížím pojetí práce Zinzendorfa a v souvislosti s ním úzce spojený odkaz Komenského. To vše bude komentováno na pozadí americké společnosti, která byla v té době tvořena místními domorodci, tedy Indiány, a dalšími evropskými imigranty.

1. Misijní výprava do severní Ameriky

V obtížné situaci, kdy byli přívrženci Jednoty bratrské násilně obraceni na katolictví či vyháněni z Čech bez možnosti svobodného vyznání, zrodila se misie.

Vše začalo roku 1727. Ochranov navštívil černošský sluha Antonín z karibského ostrova sv. Tomáše, doprovázející svého pána na cestách. Setkal se s členy tehdejší ochranovské skupiny a vyprávěl jim, jak uboze se černošům na plantážích vede a s jakým množstvím tvrdé práce se musejí potýkat. Toto vyprávění se dotklo pár jedinců, mezi kterými byl i Leonard Dober. Ten byl posléze v doprovodu zkušeného průvodce Davida Nitschmanna vyslán na misi na ostrov sv. Tomáše.

Nemohu zcela souhlasit s tvrzením, že by Moravští bratři odešli do Ameriky primárně z důvodů hledání nových míst k založení svých sídel. Drábek tvrdí: „Účelem výpravy Bratří do Ameriky bylo jednak hlásat evangelium Indiánům, ale také poohlédnout se po nových sídlech, neboť v Evropě byly neustále potíže.“²⁵ Ve skutečnosti byli vedeni čistě idealistickou touhou pomoci trpícím. To dokazuje fakt, že když se vydali k otrokům na plantáže a byli ochotni

²⁵ Drábek 18.

snášet veškerá trápení, které s sebou taková výprava nesla, a dověděli se, že „bílí“ s otroky nesmějí ani promluvit, byli ochotni se nechat do otroctví i sami prodat. Stěhování a budování sídel byla až druhotná fáze.

Roku 1735 se skupina Moravanů pod vedením Augusta Spangenbergova vylodila u břehů Georgie. Jejich cílem bylo kázat Indiánům v Novém světě. Krátký čas strávili službou v Georgii, než byli kvůli válkám mezi Anglií a Španělskem nuceni odejít do Pensylvánie, protože v Georgii by jako tamní osídlenci byli povinni bojovat a bránit půdu, a to se přičilo jejich obecným mírumilovným zásadám.

Další skupina misionářů v čele s biskupem Johnem Nitschmannem dorazila roku 1740 a založila Bethlehem. A přicházeli další a další. Bethlehem se poté stal centrálou „Severní provincie Moravské církve“ ve Spojených státech.

2. Bethlehem

Bethlehem byl založen jako nové sídliště bratří v Pensylvánii, poté, co se rozhodli držet původní ideu nenásilí a odmítli pozvednout zbraň proti Španělům přicházejícím z Floridy. David Nitschmann byl podle Jaroslava Drábka skutečným budovatelem Bethlehemu, neboť zde porazil první strom, aby vystavěl první příbytek.²⁶ To hlásá jeho náhrobní kámen na hřbitově v Bethlehemu, kam se pan Drábek vypravil. Byl také prvním Moravským bratrem, který se roku 1750 stal americkým občanem.

Jméno Bethlehem nové sídliště získalo po návštěvě hraběte Zinzendorfa o Vánocích, právě na Štědrý den. Inspiroval se rodištěm Ježíše Krista a tak pojmenoval nové útočiště bratří v severní Americe.²⁷ Město Bethlehem má v historii své významné postavení. Nachází se zde kostel Moravských bratří, který „indiáni nevyplenili, protože byli přesvědčeni, že ve srubu, z něhož se ozývají tak krásné písně, nemůže přebývat než dobrý Duch.“²⁸

²⁶ Drábek 29.

²⁷ Viz *Bible*, Mt 2,1: „Když se narodil Ježíš v judském Betlémě za dnů krále Heroda (...).“; Viz *Bible*, Lk 2, 4-7: „Také Josef se vydal do Galileje, z města Nazareta, do Judska, do města Davidova, které se nazývá Betlém (...), aby se dal zapsat s Marií, která mu byla zasnoubena a čekala dítě. Když tam byli, (...) porodila svého prvorozeného syna (...).“

²⁸ Drábek 22.

Kontaktům s Indiány se samozřejmě misionáři vyhnout nemohli. Naopak, šlo jim o jejich přirozenou integraci. Protože tedy nikomu nestranili, jejich začlenění do civilizace se projevila i v oblasti vzdělání, které nabízeli také Indiánům.²⁹ Kromě pouhé snahy mladé Indiány vzdělat byli vybráni vyvolení, ti nejnadanější, a bylo jim dopřáno studium na prestižních školách Moravských bratří. Důkazy o studiu Indiánů jsou zaznamenány v tamních školských denících.

Mírumilovný přístup k Indiánům dokazuje skutečnost, že v severní Americe v té době neexistovala žádná právní ochrana Indiánů, a přesto se s nimi Moravští bratři snažili udržovat přátelské vztahy a zamezit problémům, například tím, že si od nich americkou půdu kupovali. Na počátku měli sice misionáři povoleno Indiány, kteří byli součástí misie, obracet. Je však třeba vyvrátit myšlenku, že by toto bylo záměrem uskutečňovaným za jakýchkoli okolností a podmínek. Stávalo se, že pro udržení dobrých vztahů přistupovali bratři i ke krokům, kdy Indiánům dováželi různé dárky.³⁰ V Bethlehemu panoval systém oddělených domů, do kterých byly ubytovávány desítky Indiánů z kmenů Delawarů a Mohykánů.

Bethlehem sloužil také ve funkci základny, ze které se řídila misionářská práce Jednoty bratrské v severní Americe a Karibiku. Byl místem, kde si misionáři mohli dočasně odpočinout.³¹ Po ekonomické stránce vypomáhal s podporou škol a misií. Bylo to místo, které se stalo modelovou komunitou křesťanů na území severní Ameriky, a jak píše Křížová, „v určitém měřítku předčilo Ochranov v přísnosti každodenního života a ctnosti jeho obyvatel.“³² Toto tvrzení však může vyvolávat polemiku. Obecně platí, že Ochranov byl prvním místem, kde byla přísná morálka a zásady izolovaného života od světa nejbedlivěji dodržovány.

Členové Jednoty bratrské, kteří se rozhodli cestovat do Ameriky a působit zde, jasně zachovávali odkaz, který si s sebou přivezli. Důslední zůstali nejen v oblasti morálky, ale také ve vzdělání, „zůstali na půdě Ameriky skutečnými důstojnými žáky Jana Amose Komenského. V Bethlehemu je dodnes znamenitá

²⁹ „Los moravos solían ofrecer la educación escolar básica a todos los niños a su cargo, sin diferencia de raza.“ (Křížová, *La ciudad ideal en el desierto*, str. 221).

³⁰ Křížová 240.

³¹ „Además de esta función, Bethlehem servía como base para la actividad misionera de la Iglesia Morava en Norteamérica y el Caribe, y como lugar de retiro para el descanso temporal de los misioneros.“ (Křížová, *La ciudad ideal en el desierto*, str. 86).

³² Křížová 86.

kolej, první svého druhu v Americe. (...) V roce 1746 vzniká v Bethlehemu dokonce první americká „reformní“ škola (...).³³ Jak píše Drábek, „kamkoli Bratři přišli, tam vznikaly školy, které si rychle vydobýly nejlepší pověst.“³⁴ Tato zmínka se totiž týká i dalšího střediska Jednoty bratrské, které se nacházelo ve Winston-Salemu v Severní Karolíně.

3. Zachování českého odkazu

Misijní práce nebyla v samých počátcích snadná. Počáteční úsilí spočívalo v navazování kontaktu s domorodým obyvatelstvem. Otroci jim naslouchali. Jejich pánům se ale kázání nelíbilo. Popouzela je skutečnost, že Moravští bratři otrokům odkrývali pohled na sebe jako na plnohodnotné lidské bytosti, které mají právo na stejné hodnoty jako bílí lidé. To bylo v té době skandální, a otrokářům to rozvracelo morálku.

Tyto, ani jiné nesnáze, však nedokázaly překazit nové poslání: „Naplnění již Komenským vysněné a vytoužené otevření vrat na novou cestu veliké jednoty bratří, zahrnující celý svět. (...) a utvořit světovou Jednotu bratrskou, Unitas Fratrum všeho lidstva, k dosažení míru a pokoje na zemi i na nebi.“³⁵ Horliví jednotlivci, v čele s hrabětem Zinzendorfem bojovali za naplnění Komenského idey.

„Hrabě Zinzendorf měl porozumění pro nejrůznější náboženské zkušenosti a také skvělý dar sjednotit lidi v základních otázkách. Zjistil, že Boží Duch se člověku ukazuje nejrůznějšími způsoby a stejně tak i bohoslužby věřících jsou vykonávány odlišně.“³⁶

Zinzendorf sám byl velmi ovlivněn spisy Komenského a důkazem jeho vlastních velkých misijních plánů byly myšlenky na šíření křesťanství dokonce i mezi muslimy.³⁷ Nedělal rozdíly mezi církvemi, ale šlo mu o jádro křesťana. Jak uvádí informativní kniha o historii, učení a životě Jednoty bratrské:

³³ Drábek 35.

³⁴ Drábek 35.

³⁵ Plecháčová-Mucalíková 26.

³⁶ „Count Zinzendorf had great sympathy with many varieties of religious experience and a wonderful gift in getting to an underlying unity. He found that the Spirit of God was manifested to men in different modes and that the devotion of the believers expressed itself in different forms.“ (Shawe, *The Moravian Church and What it Stands For*, str. 14).

³⁷ Plecháčová-Mucalíková 25.

„Zinzendorfova ‚teologie krve a ran‘, to jest soustředění na Spasitelovo utrpení a spásnou moc jeho prolité krve, jeho důraz na Ježíšovo lidství a citové prožívání lásky a víry spolu s důrazem na prostotu, řád a kázeň, které si přinesli Bratři z Moravy, vytvořily základní rysy zbožnosti obnovené Jednoty.“³⁸

V zakládání misijních táborů v severní Americe se Zinzendorf držel myšlenky univerzálního náboženství. Ovlivněn dopisy Amose Komenského, které psával svému anglickému příteli a ve kterých líčil svou touhu působit mezi americkými Indiány, Zinzendorf se urputně držel představy „jednoty Božích dětí“ pronikající všemi církvemi.³⁹

Není divu, že se Zinzendorf nesnažil hledat ve vírách neshody a naopak objevoval věci společné. Pensylvánie v té době představovala ohnisko nejrozličnějších náboženských hnutí. Stala se útočištěm značnému počtu emigrovaných Němců, z nichž mnozí byli považováni za „sektáře“, jinými slovy byli členy menšinových odnoží protestantských církví. Mnohá hnutí „zrovna nezdržovala lidi nejlepší pověsti. Říci o někom, že přísluší k pensylvánské církvi, znamenalo stejně jako prohlásit o něm, že je taškář nebo darebák.“⁴⁰ Velká různorodost sekt a náboženství, která se v severní Americe na počátku bratrského misijního působení vyskytovala, byla pro misionáře další výzvou, ke které se postavili na základech, jež si přinesli z českých zemí. V tomto vroucím kotli chtěl Zinzendorf sjednotit protestantská vyznání spolu s odkloněním sekt od jejich praktik a přivést tyto směry k novému křesťanství: univerzálnímu, tolerantnímu a v Božím duchu sjednocenému.⁴¹

Zinzendorfovy požadavky v komunitě bratří byly velmi přísné, ať už se týkaly oblečení, jídla nebo jiných věcí. Zachovával tedy prvotní cíle obnovené Jednoty v Čechách, s důrazem především na duchovní spíše než materiální život. Na druhou stranu však bylo dobře postaráno o staré i nemocné. „Hrabě trval na

³⁸ *Jednota bratrská* (Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989) 17.

³⁹ Magdalena Křížková, *Sborník II. konference Moravian v roce 2001* (Suchdol nad Odrou: Moravian, 2003) 39.

⁴⁰ Drábek 26.

⁴¹ *A Collection of Sermons from Zinzendorf's Pennsylvania Journey* (Bethlehem, PA: Moravian Church, 2001) xiii.

tom, aby byla osadníkům zajištěna ta nejlepší zdravotní péče a nebylo zanedbáno vzdělání. (...) Dvěma symboly pokrokové společnosti oné doby se staly knihkupectví a lékárna.“⁴²

Rád také zakládal archivy a dokumentoval Unitas Fratrum. Díky tomu se ve Spojených státech zachovalo dodnes tolik knihoven a písemných památek, konkrétně v bethlehenských a winston-salemských archivech.

4. Winston-Salem

Jakmile byla koloniální Moravské církvi udělena práva a privilegia britským parlamentem, roku 1765 byla v Severní Karolině postavena osada Salem. Dnes je součástí centra „Jižní provincie“ ve Winston-Salemu.⁴³

Za zmínku stojí, že se zde nachází hudební archiv Moravských bratří a stále se konají hudební festivaly Moravské hudby. Důkazem toho, že měli bratři hudbu rádi a že i na poli hudebním si uchovali český odkaz svých otců, je právě sbírka zpěvníků v místních archivech. Zde se nacházejí skladby českých skladatelů jako Pavel Vranický, Jan Křtitel Vaňhal, Vojtěch Jírovec. Bylo by možné jmenovat i Václava Stamice, tvůrce moderního stylu instrumentální hudby, Františka Xavera Richtera či Václava Pichla, znamenitého houslistu a vídeňského kapelníka.

Je třeba uvést, že i bethlehenské archivy jsou plné cenných hudebnin, které zahrnují dochované svazky kancionálů Jana Husa, Jana Rokycany, Jana Blahoslava, J. A. Komenského a Lukáše Pražského. V Bethlehemu byl také Moravskými bratry založen nejstarší americký symfonický orchestr Collegium musicum a byli to oni, kdo položili základy k provozování vážné hudby v Americe.⁴⁴

Dalším důkazem role Winston-Salemu v počátcích Moravské církve je, že se zde nachází „jeden z největších bratrských hřbitovů na světě, kam se o Velikonocích shromažďují tisíce věřících, aby zde společně slavili Vzkříšení.“⁴⁵

⁴² „Por otro lado, el Conde insistió en asegurar la mejor asistencia médica a los habitantes, y cuidaba de su educación. (...) dos símbolos del progreso: la tienda de libros y la farmacia.“ (Křížová, *La ciudad ideal en el desierto*, str. 84).

⁴³ Cooper 14.

⁴⁴ Drábek 11.

⁴⁵ *Jednota bratrská* 17.

Velikonoční bohoslužby dnešní doby, které se zde za svítání konají, jsou připomínkou zmrtvýchvstání Božího syna, metaforicky srovnávané s východem slunce.

Dodnes některé sbory mají ve zvyku pokrývat budovu černým sukem, které se na třetí den strhává, aby tak světlo mohlo vstoupit dovnitř. Tento zvyk tak připomíná počáteční zármutek nad Kristovou smrtí a následovně vyjádření radosti z jeho vítězství nad ní. Jak jsem se dozvěděla z vlastního průzkumu mezi americkými křesťany, tato konkrétní gesta mají dnes pro lidi svůj význam – dokážou si pak jasně představit, co se v minulosti stalo a jaké důsledky to přineslo.

5. Příkladný život misionářů

Práce misionářů tedy postupovala. Kromě nezájmu a nedůvěry otrokářů nepřálo Zinzendorfovým upřímným snahám také tvrdé podnebí a nemoci, jež způsobovaly mnohá úmrtí. Poté, co byly vybudovány první osady v Bethlehemu a Nazarethu, začala dlouhodobá práce s kmeny Mohykánů, Delawarů a Irokézů.

To vše bylo kontrolováno zvenčí. Důraz byl kladen na to, aby misionáři dávali Indiánům vhodný příklad vlastním životem. „Křesťanství je pro nás především způsob, jakým žijeme,“ píše kazatel Shawe ve své knize *What it Stands For* a dodává, „naše zájmy byly vždy především praktické, dá se tedy říci, že jakýkoli rys Moravských bratrů, který by stálo zato upřesnit, bude vždy souviset s praktickým křesťanstvím, a nebude tak mít žádné doktrinální podoby.“⁴⁶ Pokud tomu tak nebylo, byly misionáři posláni zpět do Evropy.

Pro jejich potřeby se vydávaly speciální tištěné průvodce. Příprava na misii byla totiž brána s největší vážností a pečlivostí. V osadách byl pro Indiány zaveden přísný řád „v souladu s přesvědčením, že Indiáni sami o sobě nejsou schopni křesťanskou morálku zachovávat, a proto na ně musí být dohlíženo.“⁴⁷ Dohlíželo se na to, aby nedocházelo k mnohoženství ani nevěře, aby nepraktikovali své pohanské pověry a čarodějnické rituály, a stejně tak se jim

⁴⁶ „Christianity is to us, above all, a Way of Life. Our interest has been so prevailingly practical that it is safe to say that every feature of Moravianism that is worth specifying is concerned with practical Christianity, and none with doctrinal forms.“ (Shawe, *The Moravian Church and What it Stands For*, str. 4).

⁴⁷ Křížková 41.

zabraňovalo oddávat se alkoholu a účastnit se válečných výprav. Stručně řečeno, byl mezi ně zaveden spořádaný způsob života.

Mnohem důležitější však byl „velký důraz, který se kladl na osobní styk a rozhovory misionářů s členy obce.“⁴⁸ Misijní osady schválně zůstávaly svými proporcemi malé. Šlo o vytvoření a udržení úzkých osobních vztahů.

Zmíněny byly již provincie severní a jižní, založeny v letech 1741 a 1753, za zmínku stojí léta 1834, kdy začala práce na Aljašce, a 1771 na Labradoru.

⁴⁸ Křížková 42.

V. Závěr

Na působení Moravských misionářů v severní Americe je patrné, že investovali čas a svou práci do školství a vzdělání stejně jako jejich otcové v Čechách. Pokračovali tedy v českém odkazu; to samé se týkalo hudební stránky života.

„Bratři považovali vzdělání, provázející člověka po celý život, za podstatnou složku jeho duchovního zdokonalování, otevírající cestu k všenápravě.“⁴⁹

Misionáři v severní Americe se ani přes velkou geografickou vzdálenost myšlenkově příliš neodpoutali od české Jednoty bratrské a dál šli v jejích stopách. Snad právě proto, že byli vedeni vůdci pocházejícími z českých zemí, zachovávali přísná pravidla osobního života. Připomínali si svátky a oslavy z Čech a vzpomínali tak na své kořeny. Vedle hlavních křesťanských svátků, jimiž jsou Vánoce a Velikonoce, i památné dny založení Jednoty bratrské v Ochranově a jejího obnovení. Je třeba nezapomínat ani na tradiční dny, například připomenutí smrti Jana Husa. Právě tyto významné dny je spojovaly s domovem.

Co se týče kontaktu s bezprostředním okolím, byl nutný, chtěný a také bedlivě střežený s mnoha pravidly. Nezapomeňme, že se bratři v Americe snažili o založení odlišné společnosti než té, která již existovala. S Indiány se stýkali a vždy s nimi seriózně zacházeli. Plnili tak své poslání evangelizace.

Dále pak bylo třeba podporovat obchod, který byl podstatný pro přežití měst a misíí. Avšak nedůvěra Moravanů v okolní „svět“ byla přenesena již z evropského kontinentu. Šlo jim o izolaci od vlažné Evropy, od zkažené společnosti a všeho, čeho by se správný věřící měl vyvarovat. Proto své kontakty i v severní Americe omezovali na minimum. Postupně se uzavírali i vůči Indiánům a v úzkém kontaktu s nimi zůstali pouze samotní misionáři. Mezi nimi se totiž vyskytovali tací, jež nesouhlasili s tím, že by bylo nezbytně nutné Indiány nejdříve civilizovat, aby pak mohli být vzděláni v křesťanství.⁵⁰

⁴⁹ Brodesser 7.

⁵⁰ Křížová 167.

Dalším důkazem toho, že se misionáři v severní Americe snažili držet českého odkazu, byla samotná osobnost hraběte Zinzendorfa. Své působení a jednání řídil v souladu s myšlenkou jednoty ve víře, silně ovlivněn názory a učením Komenského. Také zachovával původní odhodlání žít v ctnosti a skromnosti.

Konečně rozdíl ve vývoji obou Jednot je možné vidět v kontextu vývoje sociálního. V 19. století, kdy se v Evropě rodila nová moderní společnost, byla církev považována za státního služebníka, stát a církev se o sebe navzájem opíraly. Ve druhé polovině 20. století musela Jednota bratrská v Čechách hledat jako církev novou polohu, aby se tak zbavila lidového vnímání církve jako státního pomocníka.

V severní Americe naproti tomu pronásledování ani další změny nikdy nedosáhly tak kolosálního charakteru. Zde se udržela částečná kontinuita působení této církve. V Čechách byly tyto svazky zpřetrhány.

VI. Anotace

Příjmení a jméno: Plevová Alžběta

Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta

Název bakalářské práce:

JEDNOTA BRATRSKÁ

Působení v Čechách a na Moravě a ve Spojených státech amerických

MORAVIAN CHURCH

Activity of the Moravian Church in Bohemia and Moravia and United States
of America

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Robert Hýsek

Počet znaků: 47137

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 21

Klíčová slova:

Bible, Indiáni, Jednota bratrská, misie, Moravští bratři, pronásledování, vzdělání.

Charakteristika bakalářské práce:

Bakalářská práce se zaměřuje na Jednotu bratrskou a její činnost na území českomoravském a severoamerickém.

Historická část zkoumá její počátky. Shrnuje období založení a pronásledování. Poukazuje na významné osobnosti Jana Blahoslava a Jana Amose Komenského.

Dále se zabývá její misijní prací. Zkoumá vliv českého odkazu u Moravských bratří v Severní Americe a jeho zachování.

VII. Seznam odborné literatury a jiných zdrojů

1.Knižní zdroje:

A Collection of Sermons from Zinzendorf's Pennsylvania Journey. Ed. Craig D Atwood. Bethlehem, PA: Moravian Church, 2001.

Bible. Česká biblická společnost, Praha 1991.

Brodesser, Slavomír, et al. *Dílo tiskařů Jednoty bratrské.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2000.

Church Order of the Unitas Fratrum. Ed. Lawrence R.Christianson. Eagan, MN: Digital House, 2004.

Cooper, J. H. *The Moravian Church. History, Beliefs and Practices.* London: Moravian Book Room, 2000.

Čapek, E. *Jan Amos Komenský. Stručný životopis.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.

Drábek, Jaroslav. *Čtení o moravských bratřích.* New York: Universum Press Company, 1962.

Jednota bratrská. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989.

Kopecký, Jaromír, Jan Patočka, a Jiří Kyrášek. *Jan Amos Komenský. Nástin života a díla.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957.

Králík, Stanislav. *Otázky současné komeniologie.* Praha: Academia, 1981.

Křížková, Magdalena. *Sborník II. konference Moravian v roce 2001.* Suchdol nad Odrou: Moravian, 2003.

Křížová, Markéta. *La ciudad ideal en el desierto. Proyectos misionales de la Compañía de Jesús y la Iglesia Morava en la América colonial.* Praha: Karolinum, 2004.

Novák, Jan V. *Jan Amos Komenský Jeho život a spisy.* Praha: Dědictví Komenského, 1932.

Obrazy z dějin Jednoty bratrské. Praha: Bratrské listy, 1911.

Plecháčová-Mucalíková, Ludmila. *Kristián David*. Suchdol nad Odrou: Moravian, 2006.

Polišenský, Josef. *Jan Amos Komenský*. Praha: Melantrich, 1972.

Reichel, Hellmut. *David Nitschmann Syndikus*. Suchdol nad Odrou: Moravian, 2003.

Ryba, Bohumil. *Jan Amos Komenský. Listy přátelům a příznivcům*. Praha: Lidové nakladatelství, 1970.

Říčan, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957.

Říčan, R., et al. *Jednota bratrská 1457 – 1957*. Praha: Kalich, 1956.

Shawe, C. H. *The Moravian Church and What it Stands For*. London: Moravian Book Room, 1927.

2. Internetové zdroje:

Jednota bratrská [on-line]. Česká republika. Oficiální stránky. 23. 1. 2008
<<http://www.jbcr.info>>.

Moravian archives [on-line]. Bethlehem, Pennsylvania. 23. 1. 2008
<<http://www.moravianchurcharchives.org>>.

Moravian Music Foundation [on-line]. Winston-Salem, North Carolina and Bethlehem, Pennsylvania. 24. 1. 2008 <<http://www.moravianmusic.org>>.

Knihovna Biskupství brněnského [on-line]. 23. 1. 2008
<<http://www.biskupstvi.cz/knihovna/index.php?polozka=91>>.